

วารสารพุทธศิลปกรรม
JOURNAL OF BUDDHIST ARTS

05

ISSN : 2697-6099 (ONLINE)

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 | กรกฎาคม - ธันวาคม 2564 |
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ตุงล้านนา: สื่อสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา Lanna Tung: Iconography of Buddhism

พระปลัดจตุพร วชิรณาโณ

Phra Palad Chatuporn Vajirañaṇo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai

ปรุต์ม บุษกรรัตน์

Parud Boonsriton

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiangmai University.

Corresponding Author, Email: chatuporn@hotmail.com

บทคัดย่อ

ตุง เป็นสิ่งประดิษฐ์ที่หล่อหลอมมาจากภูมิปัญญาความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม อันเก่าแก่และงดงามของชาวล้านนา ที่ยังผูกพันและมีบทบาทและอิทธิพลต่อวิถีชีวิตประจำวันของชาวล้านนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันหรือตั้งแต่เกิดจนตาย ความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างตุง หรือทานตุงมีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาและประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชาวล้านนา โดยมีความเชื่อว่าตุงเป็นสัญลักษณ์ของความดี ความเป็นสิริมงคล และเป็นสื่อในการนำวิญญาณของผู้ถวายตุง และวิญญาณของผู้ล่วงลับที่มีผู้ถวายตุงให้ได้ไปสู่สุรวงสวรรค์ นอกจากนั้นยังใช้ตุงเป็นเครื่องสักการะถวายไว้ในพระพุทธศาสนาอีกด้วย การถวายตุงดังกล่าวนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของชาวล้านนา และยังสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวล้านนา ที่ยังคงทอดมาถึงปัจจุบัน โดยผ่านการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังอีกรุ่นหนึ่ง ตำนานตุงจึงเป็นภูมิปัญญา ความเชื่อ ความศรัทธา เพื่อหวังอันานิสงส์และความสุขความเจริญแก่ตนเอง และอนุชนรุ่นต่อไปควรช่วยกันสืบสาน รักษาไว้เป็นมรดกของชาวล้านนาสืบต่อไป

คำสำคัญ: ตุง, ล้านนา, สื่อสัญลักษณ์พระพุทธศาสนา

Abstract

The “Tung” is the worthy invention of the ancient wisdom, beliefs, traditions and cultures of the Lan Na people. It also plays an important role and influence on the daily life of Lan Na people from the past to present, from birth to death. Tung inventing or Tung offering has been believed to be associated with Buddhist rituals and various traditions associated with Lan Na people’s way of life. It can be said that Tung is a symbol of goodness and prosperity, and is also a means of conveying the spirit of the Tung givers and the souls of those who have passed away to heaven reliably. Tung is a tribute to the sacrifice in Buddhism. Therefore, the Tung offering is considered an ancient and important cultural heritage of Lan Na people, and also reflects the wisdom of the ancestors who have passed on from one generation to another until today. The legend of “Tung” is based on wisdom and belief for happiness and prosperity of the present and future generations. So, this should be treated and carried on undoubtedly.

Keywords: Tung, Lanna, Iconography of Buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนล้านนา ราวปี พ.ศ.1839 มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม คือการนับถือผีบวกกับคติความเชื่อทางศาสนาเข้าด้วยกัน จึงเกิดวิวัฒนาการที่เกี่ยวกับคติความเชื่อต่างๆ ผสมผสานปนเปกันมากมาย อีกทั้งด้านความสัมพันธ์กันระหว่างดินแดนต่างๆ ได้ส่งอิทธิพลทางวัฒนธรรมต่อกัน จึงไม่อาจทราบได้แน่ชัดว่า ประเพณีถวายทานตุ่งของชาวล้านนานับได้ว่ามีต้นกำเนิดมาจากที่ใด และได้รับอิทธิพลความเชื่อและรูปแบบต่างๆ มาจากแหล่งใดบ้างได้เพียงแค่สันนิษฐานในบางกรณีว่า วิวัฒนาการเริ่มแรกเดิมทีนั้นก่อนที่จะมีการรวบรวมดินแดนเป็นอาณาจักรล้านนา พระยามังรายมหาราช ทรงเคยปกครองอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำกกมาก่อน ซึ่งได้แก่ เมืองเชียงแสน เชียงราย และดอยตุง เราเชื่อว่าความเป็นมาของตุ่งคงมีจุดกำเนิดมาจากดอยตุง (พระปลัดนิรันดร์ อภิวิฑฒโน (ขันธิมมา),

2551: 9-10) ดังปรากฏหลักฐานจาก เรื่องราวโบราณสถานที่เกี่ยวกับประวัติพระธาตุดอยตุง ซึ่งกล่าวถึงการสร้างพระธาตุไว้ว่า พระมหากัสสปะเถระ ได้นำพระบรมสารีริกธาตุ พระรากขวัญเบื้องซ้าย ของพระพุทธเจ้า มาถวายแด่พระเจ้าอรรตราชกษัตริย์ แห่งราชวงศ์สิงหนวัติ พระองค์ได้ทรงขอที่ดินจากพญาลาวจก (ราชวงศ์ลวจังคราช) ในหมู่เขาสามเส้าเป็นที่ก่อสร้างพระมหาสถูปนั้น ทำให้ตุงตะขาบยาวถึงพันวา ปักไว้บนยอดดอยปู่เจ้า ถ้าทางตุงปลิวไปเพียงใดกำหนดให้เป็นรากฐานสถูปเพียงนั้น (สงวน โชติสุขรัตน์, 2515: 43-46)

ในตำนานมูลศาสนา ได้กล่าวถึงการนำขอและตุงมาใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา หลายตอน ดังเช่น สมัยพระญาอาทิตยราชเจ้า เมืองหริภุญชัย ให้จัดเตรียมเครื่องสักการะ เพื่อประกอบพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ โดยจัดขบวนเป็นกลุ่มๆ ละ 100 คน ความว่า “....หมวดหนึ่งให้นุ่งผ้าขาวถือ ขอแดง หมวดหนึ่งให้นุ่งผ้าแดงถือ ขอขาว หมวดหนึ่งให้นุ่งผ้าเขียวถือ ขอเหลืองและเขียว หมวดหนึ่งให้นุ่งผ้าสีหม่น (สีเทา) ถือขอสีว (ตำนานมูลศาสนา, 2544: 177-178) จากหลักฐานที่กล่าวมา แสดงให้เห็นว่าขนาดของตุงที่นำไปบูชาพระธาตุดอยตุงนั้น มีขนาดความยาวความกว้างเท่ากัน แต่ที่น่าสังเกตคือ ในขบวนเหล่านั้น มีการใช้ขอช้างเท่านั้น ไม่มีการใช้ธงหรือตุง ในสมัยพระญาธรรมิกราช

ชาวล้านนามีความเชื่อว่าเป็นการทำบุญอุทิศให้แก่ ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วหรือถวาย เพื่อเป็นปัจจัยส่งกุศลให้แก่ตนไปในชาติหน้า วันที่ถวายตุงนั้นนิยมกระทำในวันพญาวัน ซึ่งเป็นวันสุดท้ายของเทศกาลสงกรานต์ ปัจจุบันชาวล้านนาส่วนใหญ่ยังนิยมสร้างตุง เพื่อใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ทั้งทางศาสนา ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีเกี่ยวกับความตาย งานเทศกาลและเฉลิมฉลองงานต่างๆ (พระปลัดนิรันดร์ อภิวิฑฒโน (ขันธิมา), 2551: 7) นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าวิญญาณผู้ตายนี้สามารถยึดหรือป็น پایตุงขึ้นสวรรค์ได้ ดังเรื่องเล่าว่า “กาลครั้งหนึ่งมีนายพรานซึ่งเข้าไปล่าสัตว์ในป่านานนับสิบๆ ปี ผ่านไปที่วัดเห็นตุงที่แขวนอยู่โบกสะบัดสวยงามมาก เมื่อกลับมาถึงบ้านจึงได้ทำตุงขึ้นเพื่อที่จะไปถวายวัดบูชาพระประธาน ครั้นเมื่อเขาตายไปถูกตัดสินส่งลงนรก เนื่องจากไม่เคยทำความดีเลย มีแต่ฆ่าสัตว์ ยกเว้นแต่ทำตุงถวายวัดเท่านั้น เมื่อถูกตัดสินให้ตกนรกตุงผืนที่เขาทำนั้นได้มาพันตึง เขาให้พ้นจากนรกนำขึ้นสู่สวรรค์ได้” นอกจากนี้ตุงยังเป็นสื่อสัญลักษณ์ สื่อธรรมทางพระพุทธศาสนา ชาวล้านนาเชื่อกันว่าตุงสามารถสะเดาะเคราะห์ ขจัดภัยพิบัติต่างๆ ให้หมดไปได้ เนื่องจากพวกเขาคิดว่าเคราะห์กรรมเหล่านั้นเกิดจากพลังเจียบของภูตผี ปีศาจ หรืออาจเกิดขึ้นจากบาปกรรมทั้งหลาย จึงมีพิธีสืบชะตาขึ้น ซึ่งตุงเป็นวัสดุอุปกรณ์สำคัญที่จะขาดเสียมิได้ในพิธีสืบชะตาหรือต่ออายุดังกล่าว

ประวัติของตุงในล้านนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เจริญงอกงามอยู่ในสังคมชนชาวล้านนา มาเป็นระยะเวลานาน โดยมีพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่ได้มีการเผยแพร่และปลูกฝังให้ประเพณีปฏิบัติเป็นจารีตประเพณีที่มีพระสงฆ์เป็นตัวแทนการถ่ายทอด อบรมสั่งสอนให้ดำเนินรอยตามพระพุทธวจนะของพระองค์ ดังนั้นพิธีกรรมต่างๆ ที่ก่อให้เกิดผลในด้านบุญกุศลและผลกรรมที่จะตอบสนองต่อชนชาวพุทธ จึงมีพลังในการสร้างสรรค์ถาวรวัตถุและงานศิลปะอันประณีตต่างๆ ที่เชื่อว่าการทำบุญด้วยวัตถุที่ดีมีคุณค่า จะมีผลตอบสนองที่ดีต่อผู้ที่สร้างถวาย ตุง ก็เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่ชาวล้านนานิยมสร้างและทำกันมาก เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและใช้ในการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ สะท้อนให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นของพุทธศาสนิกชน บ่งบอกถึงความเชื่อ และภูมิปัญญาในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งได้มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องจวบจนกระทั่งปัจจุบัน

จากที่ยกมากล่าวแสดงให้เห็นว่าจริง และรูปแบบของธงนั้น ได้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล การที่สังคมพุทธถือว่า ธง เป็นเครื่องสักการะที่ศักดิ์สิทธิ์ และนำมาเป็นส่วนประกอบสำคัญในงานพุทธพิธี พิธีกรรม ความเชื่อ และยังได้รับการพัฒนารูปแบบและการประดิษฐ์ตกแต่งอย่างวิจิตรสวยงามมาจนถึงปัจจุบัน

จากตำนานเมืองหิรัญนครเงินยาง ศรีเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า ตุง สามารถช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นจากการตกนรกได้ ดังเรื่องเล่าว่า มีนายพรานผู้หนึ่งล่าเนื้อมาตั้งแต่อายุได้ 15 ปี จนถึงอายุได้ 48 ปี วันหนึ่งเข้าป่าไปเพื่อจะล่าเนื้อ บังเอิญไปถึงวัดศรีโคมคำ (จังหวัดพะเยา) ได้เห็นพระปฎิมากรองค์ใหญ่และมีการประดับตุง เมื่อกลับมาถึงบ้านก็จัดหาผ้ามาทำตุงแล้วเอาไปบูชาพระประธานองค์ใหญ่นั้น ครั้นนายพรานผู้นี้ตายไป พระยายมราชมีทันได้พิจารณา ก็โยนนายพรานผู้ลงไปในนรกในทันใดนั้น ตุงที่นายพรานเคยทำเพื่อถวายพระประธานองค์ใหญ่นั้นก็พันเอาตัวนายพรานพ้นจากนรกเสีย พระยายมราชจึงพิจารณาดูแล้วก็บอกให้นายพรานขึ้นไปอยู่บนสวรรค์ ชาวเหนือจึงมีความเชื่อที่ว่า การถวายหรือทานตุงนั้น มีอานิสงส์หรือได้บุญอย่างมาก (มณี พยอมยงค์, 2529)

ความเป็นมา “ธง” ตาม คติสากอาจเชื่อมโยงไปกับหลักฐานอันเก่าแก่ตั้งแต่สมัยโบราณ ดังปรากฏในภาพ เขียน การแกะสลัก รูปปั้น ศิลปจารึก และคัมภีร์ เป็นระยะเวลายาวนานนับพันปีตั้งแต่สมัยอียิปต์ และกรีกโบราณ “ธง” ในทวีปเอเชียพบว่าแหล่ง

อารยธรรมอันยิ่งใหญ่ เช่น ประเทศจีน ญี่ปุ่น อินเดีย ทิเบต และเนปาล ได้มีการใช้ธมาตั้งแต่สมัยบรรพกาลแล้วส่วนความเป็นมาของตุงล้านนา “ตุง” หรือ “จ้อ” เป็นภาษาถิ่นทางภาคเหนือที่ชาวล้านนาเรียกขานกันทั่วไป ซึ่งหมายถึง “ธง” ในภาษาภาคกลาง มีลักษณะตรงกับภาษาบาลีว่า “ปฏากะ” หรือ “ธงปฏาก” “ธงตะขาบ” ซึ่งเมื่อครั้งสมัยทริภุชชัยในช่วงศตวรรษที่ 17 พบว่าชาวทริภุชชัย เคยมีโรคหิวตักโรคระบาด ผู้คนต่างพากันหนีไปอาศัยอยู่ที่เมืองสะเทิง เมื่อหิวตักโรคหายไปก็พากันกลับมาบ้านเมืองเดิม คาดว่าคงได้มีการรับวัฒนธรรมการถวายเป็นธมาหรือตุงที่มีเสาส่งมาจากชาวมอญมาด้วย ซึ่งเราพบว่าหงส์ล้านนาคือเป็นสิ่งสำคัญมากของชาวมอญนั้น ได้ปรากฏว่าเป็นส่วนประกอบอยู่กับตุงในล้านนาคือ “ตุงกระด้าง” ซึ่งมีลักษณะรูปทรงเหมือนกัน และมีลักษณะของธงตะขาบของชาวมอญก็คล้ายคลึงกับ “ตุงไชย” ของล้านนาด้วยเช่นกัน

ในราวปี พ.ศ. 1839 พระพุทธศาสนาได้เข้ามาในดินแดนล้านนา เกิดมีการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม คือ การนับถือผีบวกกับคติความเชื่อทางศาสนาเข้าด้วยกัน จึงเกิดวิวัฒนาการที่เกี่ยวกับคติความเชื่อต่างๆ ผสมผสานปนเปกันมากมาย อีกทั้งด้านความสัมพันธ์กันระหว่างดินแดนต่างๆ ได้ส่งอิทธิพลทางวัฒนธรรมต่อกัน จึงไม่อาจทราบได้แน่ชัดว่า ประเพณีถวายเป็นธมาของชาวล้านนาค้นคว้ามีต้นกำเนิดมาจากที่ใด และได้รับอิทธิพลความเชื่อและรูปแบบต่างๆ มาจากแหล่งใดบ้าง ได้เพียงแค่สันนิษฐานในบางกรณีว่า วิวัฒนาการเริ่มแรกเดิมทีนั้นก่อนที่จะมีการรวบรวมดินแดนเป็นอาณาจักรล้านนา พระยามีงรายมหาราชทรงเคยปกครองอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำกกมาก่อน ซึ่งได้แก่ เมืองเชียงแสน เชียงราย และดอยตุง เราเชื่อว่าความเป็นมาของตุง คงมีจุดกำเนิดมาจากดอยตุง ดังปรากฏหลักฐานจากเรื่องราวโบราณสถานที่เกี่ยวกับประวัติพระธาตุดอยตุง ซึ่งกล่าวถึงการสร้างพระธาตุดูไว้ว่า พระมหากัสสปะเถระ ได้นำพระบรมสารีริกธาตุ พระรากขวัญเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้า มาถวายแด่ พระเจ้าอชุตราชกษัตริย์ แห่งราชวงศ์สิงหนวัติ พระองค์ได้ทรงขอที่ดินจากพญาลาวจก (ราชวงศ์ละจิงคราช) ใน หมู่เขาสามเส้าเป็นที่ก่อสร้างพระมหาสถูปนั้น ทำให้ตุงตะขาบยาวถึงพันวา ปักไว้บนยอดดอยปู่เจ้า ถ้าหากตุงปลิวไปเพียงใดกำหนดให้เป็นรากฐานสถูป (สงวน โชติสุขรัตน์, 2515: 43-46) ฉะนั้นตุงจึงเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาในล้านนา คือ

1. สื่อบรรณเกี่ยวกับธงในพระไตรปิฎก

ในคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายหินยาน มีคัมภีร์ที่กล่าวถึง ธง ได้แก่ คัมภีร์ พระสุตันปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค สักกสังยุตต์ชื่อ ธชัคคสูตรว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกมหาเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ในกาลนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลายฯ ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้วว่า พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทฺธพจน์นี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว สงครามระหว่างเทวดากับอสูรประชิดกันแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลายครั้งนั้นแล ท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่งเทวดาตรัสเรียกเทวดาชั้นดาวดึงส์มาสั่งว่า แนะ ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย หากความกลัวก็ดี ความหวาดเสียวก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี จะพึงเกิดขึ้นแก่พวกเทวดา ผู้ไปในสงครามสมัยนั้นพวกท่านพึงแลดูยอดธงของเราทีเดียว เพราะว่าเมื่อพวกท่านแลดูยอดธงของเราอยู่ ความกลัวก็ดี ความหวาดเสียดังก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี ที่จักมีขึ้นก็จักหายไป ถ้าพวกท่านไม่แลดูยอดธงของเรา ที่นั้นพวกท่านพึงแลดูยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราชเถิด เพราะว่าเมื่อพวกท่านแลดูยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราชอยู่ ความกลัวก็ดี ความหวาดเสียดังก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี ที่จักมีขึ้นก็จักหายไป หากพวกท่านไม่แลดูยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราช ที่นั้นพวกท่านพึงแลดูยอดธงของท้าววรุณเทวราชเถิด เพราะว่าเมื่อพวกท่านแลดูยอดธงของท้าววรุณเทวราชอยู่ ความกลัวก็ดี ความหวาดเสียดังก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี ที่จักมีขึ้นก็จักหายไป หากพวกท่านไม่แลดูยอดธงของท้าววรุณเทวราช ที่นั้นพวกท่านพึงแลดูยอดธงของท้าวอิศานเทวราชเถิด เพราะว่าเมื่อพวกท่านแลดูยอดธงของท้าวอิศานเทวราชอยู่ ความกลัวก็ดี ความหวาดเสียดังก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี ที่จักมีขึ้นก็จักหายไป

2. สื่อบรรณพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

ชาวล้านนามีความเชื่อว่าเป็นการทำบุญอุทิศให้แก่ ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วหรือถวายเพื่อเป็นปัจจัยส่งกุศลให้แก่ตนไปในชาติหน้า วันที่ถวายตุนั้นนิยมกระทำในวันพญาวัน ซึ่งเป็นวันสุดท้ายของเทศกาลสงกรานต์ ปัจจุบันชาวล้านนาส่วนใหญ่ยังนิยมสร้างตุงเพื่อใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ทั้งทางศาสนา ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีเกี่ยวกับความตาย งานเทศกาลและเฉลิมฉลองงานต่างๆ (พระปลัดนิรันดร์ อภิวิฑฒโน (ขันธิมา), 2551: 7)

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าวิญญาณผู้ตายนี้สามารถยึดหรือปีนป่ายตุงขึ้นสวรรค์ได้ ดังเรื่องเล่าว่า “กาลครั้งหนึ่งมีนายพรานซึ่งเข้าไปล่าสัตว์ในป่านานนับสิบๆ ปี ผ่านไปที่วัดเห็นตุงที่แขวนอยู่โบกสะบัดสวยงามมาก เมื่อกลับมาถึงบ้านจึงได้ทำตุงขึ้นเพื่อที่จะไปถวายวัดบูชาพระประธาน ครั้นเมื่อเขาตายไปถูกตัดสินส่งลงนรก เนื่องจากไม่เคยทำความดีเลย มีแต่ฆ่าสัตว์ ยกเว้นแต่ทำตุงถวายวัดเท่านั้น เมื่อถูกตัดสินให้ตกนรกตุงผืนที่เขาทำนั้นได้มาพันตึง เขาให้พ้นจากนรกนำขึ้นสู่สวรรค์ได้” นอกจากนี้ตุงยังเป็นสื่อสัญลักษณ์ สื่อธรรมทางพระพุทธศาสนา ชาวล้านนาเชื่อกันว่าตุงสามารถสะเดาะเคราะห์ ขจัดภัยพิบัติต่างๆ ให้หมดไปได้ เนื่องจากพวกเขาเชื่อว่าเคราะห์กรรมเหล่านั้นเกิดจากพลังเจ็บบของภูตผี ปีศาจ หรืออาจเกิดขึ้นจากบาปกรรมทั้งหลาย จึงมีพิธีสืบชะตาขึ้น ซึ่งตุงเป็นวัสดุอุปกรณ์สำคัญที่จะขาดเสียมิได้ในพิธีสืบชะตาหรือต่ออายุดังกล่าว

3. สื่อหลักธรรมและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ในช่วงเวลาต่อมาความเชื่อดังกล่าว จึงกระจัดกระจายทั่วไปในดินแดนล้านนา เนื่องจากชาวล้านนามีความเชื่อเกี่ยวกับ “อนุจักรวาล” การย่อส่วนความคิดเรื่องจักรวาลระดับจากชนชาติลัวะ ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า หรือผีบรรพบุรุษ (ผีปู่ย่า) นี่เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่เห็นได้ชัดว่า แต่เดิมชาวบ้านได้มีโลกทรรศน์ผูกพันอยู่กับผีมาก และเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาในท้องถิ่นภายหลังจึงผสมผสานแนวความคิดเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะเรื่องของวิญญาณ และชีวิตหลังความตาย ด้วยการถวายตุงให้เป็นทานแก่ ผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว อันจำส่งผลให้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีขึ้น ช่วยให้พ้นจากทุกขเวทนาในนรก และในขณะเดียวกันก็ถวายให้กับตนเองด้วย เพื่อหวังอานิสงส์เกื้อกูล ให้ไปสู่ชีวิตที่ดีในภายภาคหน้า ทำให้ประเพณีการถวายทานตุงมีบทบาทมากขึ้นในชุมชนเป็นที่นิยม และยึดถือศรัทธาสืบกันมาถึงปัจจุบัน

ความหมายของ “ตุง”

“ตุง” หรือ ธง หมายถึง ผืนผ้าโดยมากเป็นสีและบางอย่างมีลวดลายเป็นรูปต่างๆ ที่ทำด้วยกระดาษหรือสิ่งอื่นๆ ก็มีสำหรับใช้เป็นเครื่องหมายบอกชาติ เครื่องหมายตามแบบสากลนิยม เครื่องหมายเดินทะเลอาณัติสัญญาณ ตกแต่ง สถานที่ในงานรื่นเริงหรือกระบวนแห่

ตุง หมายถึง เครื่องใช้ในการประดับและเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมชนิดหนึ่งมีลักษณะตรงกับภาษาบาลีว่า “ปฏากะ” หรือ จง ปฏาก ที่ทางภาคกลางเรียกว่า “ธงตะขาบ” คือเป็นธงที่ทำด้วยวัสดุต่างๆ ตามความเหมาะสม มีความยาวอย่างตัวตะขาบเวลาแขวนประดับชายธงยาวลงมาเบื้องล่าง (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์, 2530: 2.820)

ตุงล้านนา หมายถึง วัตถุที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม ประดิษฐ์ด้วยวัสดุประเภทผ้า กระดาษ โลหะ ตกแต่งด้วยลวดลายต่างๆ ตามลักษณะการใช้งาน เป็นสิ่งที่สื่อความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ของการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของคนทางภาคเหนือ

พระปลัดนิรันดร์ อภิวิทูสมโน ได้ให้ความหมายของตุง ในหนังสือ “ตุงล้านนา ภูมิปัญญาของบรรพชน” ไว้ว่า ตุง ในความหมายของชาวล้านนามิได้ใช้เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งชัยชนะหรือใช้เพื่อไปรบกับใครเหมือน ความหมายของธงตามคติสากล แต่เพื่อคติแห่งการทำบุญทำทาน คติทานตุงของชาวล้านนาทำขึ้นเพื่อบูชาธาตุลม ใช้เป็นเครื่องสักการะถวายเป็นพุทธบูชา และใช้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา (พระปลัดนิรันดร์ อภิวิทูสมโน (ขันธิมา), 2551: 7)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ธง” ไว้ว่า หมายถึง ผืนผ้ารูปสี่เหลี่ยมหรือสามเหลี่ยม โดยมากเป็นสี และบางอย่างมีลวดลายเป็นรูปต่างๆ ที่ทำด้วยกระดาษและสิ่งอื่นๆ ก็มี สำหรับ (1) ใช้เป็นเครื่องหมายบอกชาติ ตำแหน่งในราชการโดยมีข้อกำหนดกฎเกณฑ์เป็นต้น เช่น ธงชาติ ธงแม่ทัพนายกอง (2) ใช้เป็นเครื่องหมายแบบสากลนิยม เช่น ธงกาชาด บอกที่ตั้งกองบรรเทาทุกข์ ธงขาว บอกความจำนนขอหย่าศึกหรือยอมแพ้ ธงเหลือง บอกเป็นเรือพยาบาลคนป่วย หรือเรือที่มีโรคติดต่ออันตราย ธงแดง บอกเหตุการณ์อันเป็นภัย (3) ใช้เป็นเครื่องหมายเรือเดินทะเล คณะสมาคม อาคาร การค้า และอื่นๆ (4) ใช้เป็นอาณัติสัญญาณ (5) ใช้เป็นเครื่องหมายตกแต่งสถานที่ในงานรื่นเริง (6) ใช้ถือเข้าขบวนแห่ ชื่อดาวหมู่หนึ่ง เช่น โนนดาวธงตรงหน้าอาชาไนย เป็นต้น (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, 2526: 592)

วิลักษณ์ ศรีป่าซาง ได้ให้ความหมาย “ตุง” ไว้ว่าเป็นเครื่องใช้ในการประดับและเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งมีบทบาทและความเป็นมาที่ยาวนาน ดังที่พบในศิลาจารึกวัดพระยืน ซึ่งพบที่วัดพระยืน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (วิลักษณ์ ศรีป่าซาง. 2542: 12)

มณี พยอมยงค์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมล้านนาไทย ว่า “ตุง” เป็นสัญลักษณ์แห่งความเคารพรักและบูชา ที่ชาวล้านนาประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องบูชาสักการะและประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามประเพณีของชาวล้านนา ซึ่งตุงที่ประดิษฐ์ขึ้นมานั้น รูปแบบลักษณะการใช้งานตามพิธีกรรมและประเพณีแตกต่างกันไป ตุงแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1. ตุงที่ใช้ประกอบพิธีมงคล เป็นตุงที่ใช้ในงานบุญต่างๆ เช่น งานฉลอง งานทำบุญขึ้นปีใหม่ สงกรานต์ งานเทศกาลต่างๆ เป็นต้น 2. ตุงที่ใช้ประกอบพิธีอวมงคล เป็นตุงที่ใช้ในงานที่ไม่เป็นมงคล เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย งานศพ เป็นต้น 3. จ้อต่างๆ (ตุงเล็ก) เป็นตุงรูปสามเหลี่ยมขนาดต่างๆ ซึ่งใช้ประกอบงานพิธีกรรมต่างๆ หรือใช้ร่วมกับตุง (มณี พยอมยงค์, 2529)

เรณู อรรถาเมศร์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงค่านิยมชาวล้านนา” พบว่า ค่านิยมต่อประเพณีตานตุง ตุง (ธง) หรือ จ้อ (จ้อ) มีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมชายธง กว้างประมาณ 3-4 นิ้ว ยาวประมาณ 6-8 นิ้ว ตัดเป็นรูปสามเหลี่ยมยาวรีพันด้วยไม้ไผ่ที่จัดเป็นก้านเล็กๆ เป็นตุงที่ปักที่กองทรายวันสงกรานต์ นอกจากนี้ยังมีตุงเหล็ก ตุงทอง ตุงไฉย หรือตุงไยเป็นตุงใหญ่ ทอดด้วยไหมหรือแพร ความเชื่อเรื่องตุงนี้ ชาวล้านนาเชื่อว่าช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นจากการตกนรกได้ ผลจากการศึกษาพบว่าประเพณีตุงนั้น ชาวล้านนายังให้ค่านิยมอยู่สูง และค่านิยมทุกข้อสะท้อนว่า เป็นค่านิยมจริยธรรมมากกว่าค่านิยมส่วนความสามารถ (เรณู อรรถาเมศร์, 2529)

วิธวดี ทวีทรัพย์ ได้วิจัยเรื่อง “อาชีพการทอดตุงไย บ้านแท่นดอกไม้ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่” สรุปผลการวิจัยว่า 1) การทอดตุงไยของบ้านแท่นดอกไม้ มีมานานเมื่อ 200 ปีมาแล้ว ตั้งแต่สมัยปู่ย่า ตา ยาย พร้อมกับการทอดผ้าของชาวล้านนาที่ทอดกันใช้เอง และได้สืบทอดกันต่อมา มาสู่รุ่นจุนจนกลายเป็นอาชีพหลักของชาวล้านนา 2) จากเดิมการเรียนรู้และการถ่ายทอดของการผลิตตุงไยนั้นเป็นการเรียนรู้และถ่ายทอดที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของชุมชน ในช่วงเวลาของกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิม ผู้ผลิตตุงไยมีการเรียนรู้จากแรงศรัทธาค่านิยม เพื่อมุ่งประโยชน์ใช้สอยในพิธีกรรมเป็นสำคัญ ต่อมาเมื่อเริ่มเกิดการผลิตเพื่อจำหน่ายแก่คนทั่วไป มีการพัฒนารูปแบบต่างๆ ของตุงไยเพิ่มขึ้น เกิดการรวมกลุ่มอาชีพในการผลิตเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของสมาชิกกลุ่มร่วมกัน ต่อมาเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามามากขึ้นทำให้การผลิตตุงไยจากเดิมเปลี่ยนไปกลายเป็นเข้าสู่ระบบทุนนิยม มีการแข่งขันทางการค้า ทำให้เกิดปัญหาในการผลิตที่ต้องใช้ทุนและการแข่งขันในการตลาดที่เพิ่มสูงมาก

ขึ้น จนกระทั่งคงเหลือผู้ผลิตตุ้มไม่มากที่ยังคงประกอบอาชีพทำตุ้ม และทำให้ตุ้มซึ่งเป็นสิ่งที่ เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และเป็นสิ่งที่ทุกคนในชุมชนต้องเรียนรู้และสามารถผลิต ได้ในอดีตได้เปลี่ยนแปลงไป (วิธวดี ทวีทรัพย์, 2544)

การสร้างตุ้มมีวัตถุประสงค์ เพื่อใช้เป็นเครื่องสักการะในพิธีกรรมทางพระพุทธ ศาสนา เช่น งานปอยหลวง (งานฉลอง) งานกฐิน งานปีใหม่เมือง เป็นต้น นอกจากนี้ตุ้มยังมีหน้าที่เป็นสื่อกลางติดต่อระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายตามความเชื่อของคนล้านนา ดังที่ มณี พยอมยงค์ ได้กล่าวไว้ว่า การถวายตุ้มของคนภาคเหนือถือว่าเป็นการถวายเป็น พุทธบูชา ด้วยความเชื่อว่าการถวายตุ้มเป็นการสร้างบุญสร้างกุศลให้แก่ตนเอง ทั้งยังได้อุทิศ ส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ให้เกาะยึดชายตุ้มขึ้นสวรรค์ กล่าวได้ว่า ตุ้ม เป็น สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนล้านนา

ประเภทของตุ้มล้านนา

ตุ้มในล้านนาสามารถแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. ตุ้มที่ใช้ในงานมงคล

ประเพณีทางภาคเหนือจะพบเห็นตุ้มเป็นส่วนประกอบในงานต่างๆ เสมอในงาน มงคลจะพบตุ้มนานาชนิดร่วมอยู่ด้วย ไม่ว่าจะเป็นงานทำบุญ ขึ้นปีใหม่ สงกรานต์ งานปอย และเทศกาลต่างๆ ดังนี้

1) ช่อน้ำทาน (จ๋อน้ำทาน) มีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมมีขนาดโตกว่าช่อ 108 เล็กน้อย ใช้กระดาษหลากสี กว้าง 10-15 เซนติเมตร ยาวประมาณ 30-35 เซนติเมตร ใช้ปักร่วมกับสวय (กรวย) ดอกไม้ ธูปเทียน บนเครื่องไทยทาน หรือใช้ปักบนฟ่อนหญ้าคา พร้อมกับธูปธูป ๓ ดอกในพิธีต่างๆ เช่น ผ้าป่า กฐิน งานปอยหลวง เป็นต้น (พระปลัดนิรันดร์ อภิวิฑูโน (ขันธิมา). 2551: 103-104)

2) จ้อช้าง ทำด้วยผ้าแพรสีต่างๆ ปักดินอย่างสวยงามใช้ถือนำหน้าครัวทาน หรือใช้ปักสลักกับตุ้มไชยในงานปอยหลวง ในการแห่ครัวทาน แห่พระพุทธรูป แห่เจ้าพระยา มหากษัตริย์ ต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง

3) จ้อร้อยแปด จ้อยน้อย เป็นจ้อยขนาดเล็ก ใช้ปักเจดีย์ในเทศกาลสงกรานต์ ในการสะเดาะเคราะห์ ในทำบุญสืบชะตา ขึ้นท้าวทั้งสี่ ปักกองเจดีย์ทราย 108 กอง เพื่อ ถวายเป็นพุทธบูชา

4) ตุงค่าคิง เป็นตุงที่มีรูปร่างยาวแคบ ความยาวเท่ากับความสูงของผู้ทำพิธี ผืนตุงทำด้วยกระดาษสีขาว อาจตกแต่งลวดลายด้วยกระดาษเงิน กระดาษทอง ตุงค่าคิง ใช้ในงานขึ้นบ้านใหม่ พิธีสืบชะตา พิธีสะเดาะเคราะห์ หรือปักบูชากองเจดีย์ทรายใช้ในวันสงกรานต์ (ยุพิน เข้มมุกด์, 2553: 171-172)

5) ทุงไชย หรือทุงชัย เป็นทุงผ้าผืนยาว ไม่มีลวดลาย อาจทำขึ้นจากผ้าฮ้างหรือผ้าจากโรงงาน มีสีต่างๆ เช่น ดำ แดง ขาว ม่วง เหลือง เขียว เป็นต้น มีไม้ไผ่คั่นเป็นช่วงๆ ส่วนหางทุงปลายจะเรียวกว้าง และห้อยประดับด้วยกระจันผ้าที่อัดไส้ข้างในด้วย ทุงชนิดนี้เท่าที่พบกันอยู่ในวิหาร ส่วนใหญ่เป็นพื้นสีขาว อนึ่ง ทุงไชยที่ประดับอยู่ในบริเวณที่ประกอบพิธีมงคลอื่นๆ เช่น พิธีทำบุญบ่อน้ำ ก็มักเป็นสีต่างๆ สวยงาม เช่น ดำ แดง เขียว ขาว เหลือง เป็นต้น (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 3, 2542: 2.833)

6) ทุงพระยายอ/ทุงไส้หมู/ทุงไส้ช้าง ทุงชนิดนี้มีลักษณะเป็นพวงประติษฐ์จากการนำกระดาษสีหรือกระดาษแก้วสีต่างๆ อย่างน้อยแผ่นละสีรวมกันพับไปมาแล้วตัดเมื่อคลี่ออกและจัดหางขึ้น ตัวทุงจะย้อยลงเป็นช่อพวงยาว ถ้ามีขนาดเล็กเรียกว่าช่อพระยายอก็มี ถ้าเป็นพวงขนาดใหญ่เรียกว่าทุงพระยายอ (ลำปาง) การใช้งานทุงชนิดนี้จะผูกติดกับคันทวยาวๆ ประมาณ ๑ เมตร ใช้ถือร่วมขบวนแห่ครัวทานเข้าวัด ประดับครัวทานหรือปักเจดีย์ทรายในวัดในเทศกาลสงกรานต์ บางท้องที่ เช่น อำเภอลำปาง จังหวัดพะเยา ใช้ประดับตกแต่งปราสาทศพเพื่อความสวยงาม โดยทำเป็นพวงใหญ่ๆ ใช้กระดาษว่าวสีขาวดำหรือม่วง (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 3, 2542: 2.833)

7) ตุงโย (ตุงโยแมงมุม) คือ ตุงที่ทำด้วยเส้นด้ายหรือเส้นไหม ผูกกันคล้ายโยแมงมุม เพื่อใช้ในพิธีสำคัญทางศาสนาเช่นเดียวกับตุงไชย หรือแขวนไว้ในวิหารหน้าพระประธานถวายเป็นพุทธบูชา การทำตุงชนิดนี้ขึ้นอยู่กับความนิยมของแต่ละหมู่บ้าน

8) ตุงพันวา ใช้ในงานพิธีเฉลิมฉลองปีใหม่ งานแม่ฟ้าหลวง

9) ตุงตัวเป้ง ตุง 12 นักษัตร 12 ราศี คือ ตุงประจำปีเกิด เป็นตุงทำด้วยกระดาษ หรือ ผ้าทอ พิมพ์หรือเขียนเป็นรูปสัตว์ประจำปีเกิด นิยมปักบนเจดีย์ทราย ร่วมกับจั่วนำทาน ตุงค่าคิง ตุงพญาอ ในเทศกาลสงกรานต์ หรือแขวนบริเวณหน้าพระประธานเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

10) ตุงราว คือ ตุงขนาดเล็ก มักทำด้วยกระดาษฉลุเป็นลวดลายบนผืนตุงรูปทรงสามเหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยมแบบยาว บางครั้งตัดเป็นรูปคล้ายรูปคน ใช้แขวนเชือกเป็น

แนวยาวสลักรูปกัน โยงตามเสาของศาลาธรรมหรือปราสาท หรือในวิหารที่มีพิธีกรรมทางศาสนา ใช้ในงานเทศกาลต่างๆ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

11) ตุงพระบุด พระบฏ พระบฏ คือ ตุงที่มีลักษณะเป็นผืนผ้าใบ หรือกระดาษสีเหลื่อมผืนผ้ามีขนาดต่างๆ ส่วนมากประมาณ 80 คูณ 100 เซนติเมตร กรอบทั้งสี่ด้านทำด้วยไม้ทำให้ตึง ตุงพระบฏ จะเป็นรูปพระพุทธรูปประทับยืนปางลีลา หรือปางเปิดโลก ลักษณะของการใช้งาน ตุงพระบฏ ใช้ประดับไว้ด้านหลังของพระประธานในโบสถ์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา นอกจากจะใช้ประดับสองข้างพระประธานแล้ว บางแห่งใช้กับพิธีกรรมความเชื่ออีกด้วย เช่น ตุงพระบฏ ที่ใช้ในพิธีเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะที่บ้านแม่เหียะ ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

12) ตุงกระด้าง คือ ตุงที่ทำด้วยวัสดุคงรูป ผืนตุงทำด้วยไม้แกะสลักบ้าง ปูนปั้นบ้าง หรือบางครั้งก็เป็นโลหะแผ่นฉลุลาย นอกจากนี่ยังมีการประดับตกแต่งด้วยกระจก ปั้นปูนเป็นลวดลายต่างๆ หรือฉลุเป็นลวดลายประดับบนผืนตุง ตุงกระด้างนี้ ผู้สร้างมักเป็นผู้บรรดาศักดิ์สูงหรือมีฐานะทางเศรษฐกิจดี เพราะวัสดุที่ใช้ตั้งแต่ผืนธงจนถึงการประดับตกแต่งต่างมีราคาสูง และต้องใช้ช่างฝีมือที่ประณีต ซึ่งการสร้างก็เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาเป็นตุงที่มีความสวยงามมาก และมีหลายแบบด้วยกัน

แบบที่ 1 แผ่นตุงยาวและหัวท้ายเรียวแหลม ส่วนบนกว้างกว่าส่วนล่าง

แบบที่ 2 แผ่นตุงยาวแคบเสมอกัน หัวท้ายโค้งแหลม

แบบที่ 3 ส่วนตอนปลายแคบ ส่วนล่างเรียวแหลม มีลวดลายนาฬิกาไขว้ทั้งหัวและหาง

แบบที่ 4 ทั้งสองปลายโค้งแหลม มีลายพันธุ์พฤกษาแผ่ออก ตอนกลางและหัวท้าย (พระปลัดนิรันดร์ อภิวิฑูโน (ขันธิมา), 2551: 59-60)

13) ตุงตะขาบ/ตุงจระเข้ เป็นรูปสี่เหลียมผืนผ้า มีรูปตะขาบหรือจระเข้ อยู่บนผืนตุงใช้งานทอดกฐิน พบตุงเหล่านี้ขบวนแห่กฐิน ถ้าเห็นตุงเหล่านี้อยู่หน้าวัดแสดงว่าวัดนั้นทอดกฐินแล้ว

14) ตุงที่ใช้ประกอบการเทศน์ จะใช้ประกอบในพิธีงานเทศกาล ตั้งธรรมหลวงในเดือนยี่เป็ง (วันเพ็ญเดือนสิบสอง) หรืองานตั้งธรรมหลวงเดือนยี่เป็ง โดยการปักตุงดังกล่าวนี้ในกัณฑ์เทศน์ หรือประดับอาคารที่มีเทศน์ เช่น โบสถ์ วิหาร หรือศาลาบาตร เป็นต้น ทั้งนี้ตามคติความเชื่อของคนล้านนาทำตุงใช้ประกอบการเทศน์ขึ้น ก็เพื่อถวายเป็น

พุทธบูชา และเชื่อว่าจะได้อานิสงส์มาก ตุงที่ใช้ประกอบการเทศน์สอดคล้องกับการเทศน์ธรรมเรื่องต่างๆ ในทศชาติ ดังต่อไปนี้

(1) ตุงดิน มีขนาดเล็ก ทำด้วยผ้า ไม้ กระดาษ หรือกาบใบ (กาบไม้ไฟขนาดใหญ่) มีขนาดกว้างประมาณ 4-5 นิ้ว ยาวประมาณ 15 นิ้ว ทายางไม้แล้วโรยหรือทา ดินให้ทั่วจนเกาะติดกับผืนตุง จากนั้นร้อยหัวตุงกับคันไม้ที่ยาวประมาณ 20 นิ้ว ชาวล้านนา ใช้ตุงดินประกอบการเทศน์มหาชาติกัณฑ์แรก คือ กัณฑ์เตมียชาดก

(2) ตุงทราย มีลักษณะ ขนาดและการใช้วัสดุเหมือนตุงดินเกือบทุกประการ ต่างกันตรงที่ใช้ทรายแทนดิน ชาวล้านนาใช้ประกอบการเทศน์มหาชาติกัณฑ์ที่ 2 คือ กัณฑ์ชนกกุมาร

(3) ตุงไม้ ทำจากไม้กระดาน กว้างประมาณ 4 นิ้ว ยาวไม่เกิน 1 เมตร แล้วตัดและแกะสลักเป็นรูปตุงไชย บางแห่งมีการลงรักปิดทอง ส่วนมากจะพบในเชียงใหม่ บางอันจะมีการจารอักษรธรรมบอกปีที่สร้างด้วย ชาวล้านนาใช้ประกอบการเทศน์มหาชาติที่ 3 คือ กัณฑ์สุวรรณสาม

(4) ตุงจีน หรือตุงกตะกั่วทำได้โดยหลอมตะกั่วให้ละลายและเทลงในแม่พิมพ์รูปตุง การนำไปใช้ทำได้โดยร้อยส่วนหัวตุงแล้วผูกกับคันตุง ตุงชนิดนี้ทำยากและวัสดุที่ใช้มีราคาแพง จึงนิยมทำขนาดเล็กๆ บางท้องถิ่นใช้กระดาษตัดเป็นรูปตุงแล้วทาสีตะกั่ว ชาวล้านนาใช้ตุงจีนหรือขึ้นในการประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ 4 คือ กัณฑ์เนมิราช (ชไมพรพรเพ็ญพิพัฒน์, 2546: 129-145)

(5) ตุงเหี้ยก ก็คือตุงตีบุก วิธีทำก็เหมือนกับการทำตุงจีน ชาวล้านนาใช้ประกอบการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์ที่ 5 คือ กัณฑ์มโหสถ

(6) ตุงเหล็ก เป็นตุงที่ทำจากแผ่นเหล็ก ขนาดกว้าง 4-5 นิ้ว ยาวประมาณ 15-20 นิ้ว ผูกติดกับคันไม้ ชาวล้านนาใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ 6 คือ ภูริทัต (ยุพิน เข็มมุกด์, 2553: 178-179)

(7) ตุงทอง เป็นตุงที่ทำจากทองเหลืองทำเช่นเดียวกับตุงเหล็กตุงจีน ชาวล้านนาใช้ตุงทองประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ ๗ คือ จันทกุมารชาดก (ยุพิน เข็มมุกด์, 2553: 179)

(8) ตุงข้าวเปลือก มีลักษณะและขนาด ตลอดจนใช้วัสดุเหมือนตุงติด และตุงทราย เพียงแต่ใช้ข้าวเปลือกแทนดินและทรายเท่านั้น ชาวล้านนาใช้ตุงข้าวเปลือกประกอบการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์ที่ ๘ คือ กัณฑ์นารถชาดก (ยุพิน เข็มมุกด์, 2553: 134)

(9) ตุงข้าวสาร มีลักษณะและขนาด ตลอดจนใช้วัสดุเหมือนตุงดิน ตุงทราย และตุงข้าวเปลือก เพียงแต่ใช้ข้าวสารแทนดิน ทราย และข้าวเปลือก ชาวล้านนา ใช้ตุงข้าวสารประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ 9 คือ กัณฑ์วิหิงสา

(10) ตุงเงิน เป็นตุงขนาดเล็ก ใช้โลหะเงินมาตีเป็นแผ่นบางๆ แล้วแกะลายหรือฉลุให้เป็นรูปร่างๆ เช่น รูปพระพุทธรูป หรือทำเป็นแผ่นเกลี้ยงๆ ไม่มีลวดลายใดๆ วัสดุในการทำมีราคาแพงปัจจุบันใช้กระดาษสีเงินแทน ชาวล้านนาใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ 10 คือ กัณฑ์เวสสันดร

(11) ตุงคำ เป็นตุงขนาดเล็ก ใช้โลหะทองคำมาตีเป็นแผ่นบางๆ แล้วแกะลายหรือฉลุให้เป็นรูปร่างๆ เช่น รูปพระพุทธรูป หรือทำเป็นแผ่นเกลี้ยงๆ ไม่มีลวดลายใดๆ วัสดุในการทำมีราคาแพงปัจจุบันใช้กระดาษสีทองคำแทน ชาวล้านนาใช้ตุงคำประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ 11 คือ กัณฑ์ลิตธาตถหรือลิตธาตถออกบวช (พระปัลลันรินทร์ อภิวิมลโน (ชั้นจิมา). 2551: 85-87)

2. ตุงที่ใช้ในงานอวมงคล

1) ตุงสามหาง เป็นตุงที่อาจเรียกชื่อว่า ตุงรูปคนหรือตุงผีตาย ใช้สำหรับนำหน้าศพไปสู่สุสานหรือเชิงตะกอน เป็นตุงที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อรวมลักษณะแทนตัวคนเราไว้ด้วยกัน คือ ส่วนหัวและลำตัวคือ ส่วนที่กางออกเป็นแขนขาซึ่งบางท่านกล่าวว่า เป็นคตินิยมเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด เพื่อเน้นธรรมานุสติถึงความหลุดพ้น ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตุงชนิดนี้บางท้องถิ่น (ลำปาง) เรียกตุงฮ้างคน หรือตุงอ่องอ่อง

2) ตุงแดง, ตุงผีตายโหง, ตุงค่างแดง มีความยาว 4 - 6 ศอก กว้างประมาณ 1 คืบเศษๆ แบ่งความยาวออกเป็น 4 ท่อน ชายด้านล่างทำเป็น สามชาย ประดับตกแต่งให้สวยงาม การใช้งานใช้ในพิธีสวดถอนศพที่ตายผิดปกติ เช่น ตายเพราะอุบัติเหตุต่างๆ จะใช้ตุงปักไว้บริเวณที่ตายก่อนเจดีย์ทรายเท่ากับอายุของผู้ตาย ปักข่อน้อยบนเจดีย์ทรายให้ครบ เมื่อเห็นตุงแดงและก่อทรายข่อน้อย ณ จุดใด ก็หมายถึงว่าบริเวณดังกล่าวมีคนตายไม่ดีไม่งาม

3) ตุงเหล็ก ตุงทอง ทำด้วยแผ่นสังกะสีหรือแผ่นทองเหลืองขนาดเล็กยาวประมาณ 1 คืบ กว้างประมาณ 2 นิ้ว มีคันตุงทำจากเส้นลวดหรือไม้ไผ่ก็ได้ ส่วนมากจะทำอย่างละ 108 อัน มัดติดเป็นพวงโดยทำฐานตั้งไว้ หรือบางแห่งจะวางไว้บนโลงศพ เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ชาวบ้านมักจะนำมาไว้ที่วัด ตามฐานชุกชี เมื่อจำเป็นต้องใช้งานอีก ก็ไม่ต้องทำขึ้นใหม่ (ยุพิน เข็มมุกต์, 2553: 178-179)

4) ตุ้งขนนางผาน มีลักษณะเป็นตุ้งขนาดเล็กประดับอยู่ที่ปลายทั้งสองข้าง กันไม้เล็กๆ ที่ติดขวางบนตุ้งผืนใหญ่ที่เป็นระยะๆ บางครั้งทำเป็นรูปทรงคล้ายพุ่มห้อย ตุ้งนี้ทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายที่ฐานะยากจนหรือไร้ญาติ

จุดมุ่งหมายในการสร้าง (ตาน) ตุ้ง ของคนล้านนา

ชาวบ้านทางภาคเหนือมีคติความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์การตานตุ้งอยู่มาก ซึ่งเล่าสืบต่อกันมาเป็นทอดๆ หลายชั่วอายุคน ดังตัวอย่าง มีกาเผือกคู่หนึ่งออกไข่มา 5 ฟอง อยู่บนต้นไม้ เมื่อเกิดลมพายุ ไข่ทั้งหมดพัดตกลงมาในแต่ละแห่ง ครั้นพ่อแม่กาเผือกกลับมาไม่เห็นไข่ของพวกตน ทำให้เกิดความโศกเศร้า จนตรอมใจตายไปอยู่บนสวรรค์ ไข่ทั้งห้าใบต่างถูกไก่ เต่า พญานาค โค และคนชักฝ่านำไปเลี้ยง จนเติบโตเป็นชายหนุ่มทั้งห้าคนต่างคนต่างก็มีจิตใจอยากบวช จึงบวชจนสำเร็จญาณและมาพบกันโดยบังเอิญ ทั้งห้าองค์มีความกตัญญูทเวที่ต่อผู้ที่ให้กำเนิด จึงได้สร้างตุ้งถวายอุทิศให้ กะกุสันตะซึ่งไก่เป็นผู้เลี้ยงสร้างรูปไก่ โจนาคมนะรูปนาค กัสสปะรูปเต่า โคตมะรูปวัว และอริยะเมตตีย์รูปค้อนทับผ้าเมื่อสร้างตุ้งเสร็จแล้ว ก็ทำถวายอุทิศ แต่ไปไม่ถึงผู้ให้กำเนิด กาเผือกจึงต้องมาบอกให้ทำเป็นประทีปรูปดินกาจุดไปถึงจึงจะอุทิศไปถึง ตุ้งสมัยก่อนของชาวเหนือ จึงสัมพันธ์กับพระพุทธรูปเจ้าทั้งห้าองค์ การทำตุ้งถวายจึงเปรียบเสมือนตัวแทนสักการะของการแผ่กุศล กตัญญูทเวที่ไปถึงผู้มีพระคุณที่ล่วงลับไปแล้ว เราอาจเห็นตุ้งที่มีรูปไก่ยืนอยู่บนหัวตุ้งหมายถึงไก่ ส่วนลำตัวและใบไฮของตุ้งแทนรูปนาค ลวดลายต่างๆ เป็นตารางเกล็ด หรือสีเหลี่ยมขนมเปียกปูน หมายถึงเต่า และส่วนประดิษฐ์เป็นรูปกลมๆ หมายถึงตาวัวหรือวัว (ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย รวมเล่ม, 2533: 20-21)

เรื่องการตานตุ้งหรืออานิสงส์การถวายตุ้งนี้ยังมี ปรากฏในหนังสือสังขยาโลก ตัวอักษรพื้นเมืองในคัมภีร์ใบลานมีว่า... มีภิกษุรูปหนึ่ง ท่านได้ไปเห็นไม้ตายแห้งท่อนหนึ่ง มีลักษณะยาวงามดีมาก ท่านก็นึกที่จะเอาต้นไม้ไปทำ เป็นเสาตุ้งบูชาไว้ในวัดที่ท่านจำพรรษาอยู่ แต่บังเอิญท่านมีอันเป็นลมปัจจุบัน ถึงแก่กรรมลงในทันที ก่อนที่วิญญานของท่านจะล่องลอยออกจากร่าง ท่านมีจิตประหวัดถึงแต่ไม้ท่อนนั้น จึงทำให้ต้องไปปฏิสนธิเป็นตุ๊กแก อาศัยอยู่ที่ไม้ท่อนนั้นได้รับทุกขเวทนาเป็นเวลานาน ท่านจึงตั้งใจให้ชาวบ้านทราบ ว่า เวลานั้นท่านได้มาเกิดเป็นตุ๊กแกอาศัยอยู่ที่ไม้ต้นนั้น หากพอพวกชาวบ้านศรัทธาอยากจะทำให้ท่านพ้นจากกองทุกข์ ก็ขอให้สร้างตุ้งเหล็ก ตุ้งทอง ถวายทานไว้ในพระศาสนา จึงจะช่วยบันดาลให้ท่านหลุดพ้นจากกองทุกข์นี้ได้ เมื่อชาวบ้านทราบเช่นนั้น ก็สร้างตุ้งเหล็ก

ตุงทอง ถวายไว้ในพระศาสนา พระภิกษุรูปนั้นจึงพ้นจากกองทุกข์ไปเกิดเป็นมนุษย์อีกครั้ง
อีกเรื่องหนึ่งซึ่งไม่ปรากฏศักราช มีความดังนี้ สิ่งหุคุดี้อำมาตย์เอาตุงไปบูชาพระ
ประธานองค์ใหญ่และพระเจดีย์ศรี ครั้นสิ้นอายุจะไปตกรรก พระยายมราชก็แสดงตุงนั้นให้
เห็นแล้วกล่าวว่า “เมื่อท่านทำบุญวันนั้น ท่านยังกรวดน้ำแผ่กุศลถึงเรา และบัดนี้ท่านจงขึ้นไป
บนสวรรค์เทอญ” ดังนั้นพอจะสรุปได้ว่าชาวล้านนา ทำตุงเพื่อความมุ่งหมายดังต่อไปนี้

1) เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา สร้างบุญกุศลให้ตนเองและผู้ที่ยล่วงลับไปแล้ว จะ
ได้พ้นจากเวรกรรมและได้ขึ้นสวรรค์

2) เพื่อใช้ประดับประดาศาสนสถาน ศาสนวัตถุ เพื่อเป็นการเฉลิมฉลอง

3) เพื่อสะเดาะเคราะห์ ขจัดภัยพิบัติต่างๆ ให้หมดไปโดยเฉพาะภัยที่เชื่อว่า
เกิดจากภูติผีปีศาจ หรือบาปกรรมทั้งหลาย (พระปลัดนิรันดร์ อภิวิฑูโน (ขันธิมมา), 2551:
110-111)

4) เพื่อใช้ในทางไสยศาสตร์ ทำเสน่ห์ บูชาผีสาวเทวดา

5) เพื่อใช้ในพิธีกรรมและเทศกาลต่างๆ เช่น พิธีเจริญพระพุทธมนต์สืบทอด
การขึ้นท้าวทั้งสี่ การตั้งธรรมหลวง งานปอยหลวง ทอดกฐิน ประเพณีสงกรานต์ประเพณี
เกี่ยวกับคนตาย

6) เพื่อให้เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ธงที่เป็นเครื่องหมายพวกหรือเผ่าต่างๆ
กำหนดสีสັນให้รู้จักจำง่าย เหมือนชาติทั้งหลายในโลกที่ใช้ธงเป็นเครื่องหมายหรือ
ความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง

7) เพื่อใช้เป็นเครื่องพิธี หมายถึง การนำตุงหรือธงในพิธีเครื่องบูชาเช่น
สรวง อย่างเช่นการบูชาท้าวจตุโลกบาลเป็นต้น หากไม่มีตุงหรือธง ถือว่าพิธีไม่ครบถ้วน
อันเป็นข้อบกพร่อง ทำให้พิธีเสียหรือไม่สมบูรณ์ (พระปลัดนิรันดร์ อภิวิฑูโน (ขันธิมมา),
2551: 112-113)

8) เพื่อเป็นศักดิ์ศรีแก่เทพเจ้า หมายถึง เทพที่สำคัญทั้งหลาย เช่น พระอินทร์
พระนารายณ์ มีธงเป็นเครื่องหมาย เช่น พระอินทร์มีธงสีเขียว เป็นต้น แม่สมมติเทพ เช่น
พระมหากษัตริย์ ก็มีธงเป็นเครื่องหมายแห่งยศ และศักดิ์ศรี

9) เพื่อเป็นเกียรติแก่บุคคล หมายถึง การมีตุงหรือมีธงประจำอยู่ เช่น เหล่า
กองทหารต่างมีธงชัยเฉลิมพลอันเป็นเครื่องหมายแห่งเกียรติยศของกองทหารนั้นทำให้
ทหาร ภูมิใจในความเป็นทหารของตน

ตุ้งสื่อสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้มีการกล่าวถึงเรื่องตุ้งหลายแห่งด้วยกัน ถึงแม้จะไม่กล่าวถึงเรื่องตุ้งโดยตรงก็ตาม แต่ก็พอจะทำให้เรารู้ว่าตุ้งนั้นมีมานานแล้ว ซึ่งเป็นหลักฐานให้เราเห็นว่าในสมัยพุทธกาลได้มีการนำตุ้งมาใช้ในการประดับบูชาสิ่งที่เป็นเคารพเชื่อถือ ดังปรากฏในธรรมบท ภาค ๑ ยมกวรรค เรื่องจักขุปาลเถระว่า ครั้งหนึ่งในเมืองสาวัตถี มีเศรษฐีคนหนึ่งเป็นคนไม่มีบุตร วันหนึ่งท่านเศรษฐีไปอาบน้ำระหว่างทางได้เห็นต้นไม้ต้นหนึ่ง ก็คิดว่าต้นไม้ต้นนี้คงจะมีเทวดาเหาะมาอาศัยอยู่เป็นแน่ จึงให้คนทำความสะอาดต้นไม้แล้วให้ทำรั้วล้อมรอบ ให้นำทรายมาใส่แล้วก็ให้ยกธงชัยและธงแผ่นผ้า แล้วก็ทำการอธิษฐานขอบุตร ซึ่งต่อมาไม่นานภรรยาเศรษฐีก็ตั้งครรภ์ คลอดบุตรซึ่งต่อมาก็ได้แก่ พระจักขุปาลเถระ (พระพุทธโฆสาจารย์, 2553: 3) นั่นเอง ในเรื่องนี้เศรษฐีได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า เศรษฐีให้เกลี้ยทรายลง ซึ่งก็คงจะหมายถึงให้ทำกองทรายแล้วให้ยกธง (ธง) และแผ่นผ้า (ปตัก) ซึ่งธงชัยก็จะได้แก่ธงรูปสามเหลี่ยม ซึ่งชาวล้านนาเรียกว่า จ่อตุ้ง (ช่อตุ้ง) ที่ใช้ประดับเจดีย์ทรายนั่นเอง ส่วนธงแผ่นผ้าก็คงจะได้แก่ ตุ้งผืนผ้าแบบต่างๆ ไป ซึ่งสมัยนั้นไม่ปรากฏว่าแยกเป็นแบบงานมงคลหรืออวมงคล รู้แต่ว่าเป็นแบบแผ่นผ้า (พระพุทธโฆสาจารย์, 2553: 3)

ตุ้งจัดเป็นเครื่องสักการะของชาวล้านนา ชาวล้านนาใช้เป็นสื่อสัญลักษณ์ในทางพระพุทธศาสนาโดยผ่านพิธีกรรมต่างๆ ในชาวล้านนา เช่น งานฉลอง งานเปอย งานสืบชาติตา ขบวนแห่ พิธีสะเดาะเคราะห์ ขึ้นท้าวตั้งสี่ ทั้งงานมงคลและอวมงคล ชาวล้านนาจะใช้ตุ้งเป็นสื่อในการทำพิธีกรรมทั้งนั้น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตุ้งก็ยังมีหน้าที่สำคัญผูกพันกับความศรัทธาของชาวล้านนา เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเชื่อความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และอุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว หรือสื่อความหมายทางพระพุทธศาสนา เช่น ตุ้งเหล็ก ตุ้งทอง (ทอง) มี 16 อัน หมายถึง คำสอนทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว ฝ่ายดี เรียกว่า มรรค 8 ส่วนฝ่ายชั่ว คือ อมรรค ไม่ใช่ทางดี 8 ประการ การตั้งตุ้งไว้เป็นเครื่องหมายบอกว่าผู้ตายมีคติเป็น 2 ทาง คือ หากทำดีก็จะไปสู่สุคติ มีสวรรค์ หากทำชั่วก็จะไป สู่ทุคติ มีนรก เป็นต้น ส่วนตุ้งที่มีการแบ่งเป็น 7 ช่องซึ่งหมายถึง สวรรค์ทั้ง 7 ชั้น ตุ้งสามหาง หมายถึง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่าชาวล้านนานั้นทำตุ้งขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและอุทิศให้กับผู้ล่วงลับ และยังถวายเป็นปัจจัยส่งกุศลให้แก่ตนในภพหน้า โดยเชื่อว่าเมื่อถวายตุ้ง (ทานตุ้ง) แล้วจะได้เกาะชายตุ้งขึ้นสวรรค์ ตุ้งจึงบอบาพและมีความเป็นมาที่ยาวนานของชาวล้านนา

จะเห็นได้ว่า ชาวล้านนาได้นำตุงมาใช้ในงานประเพณีและการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพราะมีความเชื่อที่มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ การใช้ตุงในงานประเพณีเป็นความเชื่อเรื่องพุทธบูชา โดยถือว่าตุงเป็นสื่อสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า เป็นการส่งเสริมบารมี สร้างบุญกุศลให้ตัวเอง เป็นจิตวิทยาด้านการบำรุงขวัญของตนเอง และหมู่คณะ ส่วนใหญ่มีการใช้ตุงเพื่อเป็นสัญลักษณ์และแสดงอาณาเขตหรือบริเวณอันเป็นมงคล หรือเพื่อเป็นอานิสงส์ให้เกิดแก่ตัวเองไปในภพหน้า นอกจากนี้การใช้ตุงในการประกอบพิธีกรรมยังมีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้เกิดความสุข ความเจริญรุ่งเรืองทำให้หายจากโรคภัย หรือเพื่อความสามัคคีของหมู่คณะ หรือเพื่อเป็นการแสดงความรัก ความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างศาสนา ประเพณี และพิธีกรรมที่ผูกพันกันอย่างแนบแน่น ทั้งนี้เพราะประเพณี พิธีกรรมต่างๆ เกิดจากความกลัวและความไม่รู้ จนทำให้เกิดความเชื่อ ความเชื่อจึงเป็นกำเนิดของพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งเป็นที่มาของประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคนในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน

สรุป

“ตุง” เป็นภาษาท้องถิ่นพื้นเมืองทางภาคเหนือ ในภาษาภาคกลางเรียกว่า “ธง” เป็นคำเฉพาะที่ใช้เรียกผืนผ้ากระดาด ผืนไม้ ผืนโลหะ ที่มีลักษณะเป็นผืนยาว ผืนแคบ ใช้ห้อยลงมาโดยการผูกกับปลายเสา ความหมายของตุงล้านนามิได้ใช้เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งชัยชนะ หรือเหมือนความหมายของ “ธง” ในสากล “ตุง” ในความหมายของชาวล้านนามิมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและประเพณีอันเกี่ยวข้องกับชีวิต เป็นสัญลักษณ์ของความดี ความเป็นสิริมงคล ตุงเป็นงานพุทธศิลป์ ที่ชาวล้านนาทำขึ้นเพื่อบูชาลม ใช้เป็นเครื่องสักการะถวายเป็นพุทธบูชา และประกอบพิธีทางศาสนา ดังนั้นจึงแตกต่างจากธงในดินแดนอื่นๆ

คติความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์ในการทานตุง หากใครได้ทานตุง แม้นยามสิ้นอายุขัยทางโลกมนุษย์ไปแล้วตนรก ตุงก็จะมาห่อหุ้มร่างกายนั้นมิให้ต้องทุกข์เวทนา ทั้งยังโบกสะบัดให้วิญญาณได้เกาะชายตุงขึ้นสวรรค์ โดยการโบกสะบัดของตุงเมื่อต้องลมนั้นสื่อความหมายถึง “สะพานหรือทางเชื่อม” ที่เชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับสรวงสวรรค์ ด้วยรูปแบบของตัวตุงสีเส้นและลวดลายของหางตุงล้วนมีความหมายที่แฝงเร้นไปด้วยความเป็นสิริมงคล ตุงใช้ในงานพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในงานมงคลและงานอวมงคลต่างๆ โดยมีขนาดรูปร่างและ

รายละเอียดด้านวัสดุตกแต่ง แตกต่างกันไปตามความเชื่อและพิธีกรรมตลอดจนความนิยมในแต่ละท้องถิ่น นอกจากนั้นยังทำขึ้นเพื่อเป็นการต่ออายุหรือถวายเป็นปัจจัยส่งกุศลให้แก่ตนเองในชาติหน้า หรือใช้ในพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว รูปแบบของตุ่งจะมีไม่คันเป็นปล้องๆ คล้ายกับชั้นบันไดซึ่งถือว่าเป็นทางไต่ขึ้นสู่สวรรค์

ดังนั้น ตุ่ง จึงเป็นดังสัญลักษณ์แห่งวัฒนธรรม ประเพณีของชาวล้านนา ที่ยังผูกพันและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวล้านนา ตั้งแต่เกิดจนสิ้นอายุขัยและยังเชื่อมโยงไปถึงชาติภาพหน้า ตุ่งจึงเป็นมรดกทางภูมิปัญญาและศิลปกรรมชิ้นเอกของแผ่นดินล้านนาที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประดิษฐ์ตามคติความเชื่อของบรรพชนสู่ชนรุ่นหลังสืบไป

บรรณานุกรม

- ชไมพร พรพิพัฒน์. (2546). **ตุ่มมรดกแผ่นดินล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: ที เจ เจ.
- ตำนานมูลศาสนา. (2544). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.
- พระปลัดนิรันดร์ อภิวิฑฺฒโน (ชั้นธัมมา). (2551). **ตุ่มล้านนาภูมิปัญญาของบรรพชน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ หจก. อนุพงษ์การพิมพ์.
- พระพุทฺธโฆสจารย์. (2553). **ธมมปทฎฐกถา ปฐโม ภาค**. พิมพ์ครั้งที่ 35. นครปฐม: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย.
- มณี พยอมยงค์. (2529). **วัฒนธรรมล้านนาไทย**. (ภาคเหนือ) กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- มณี พยอมยงค์. (2543). **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย รวมเล่ม**. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- มณี พยอมยงค์. และศิริรัตน์ อาสนะ. (2538). **เครื่องสักการะในล้านนาไทย**. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยุพิน เข็มมุกต์. (2553). **ข้อและตุ่ง ศิลป์แห่งศรัทธา ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์.
- รักชนก อินจันทร์. (2552). “การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาการประดิษฐ์ เรื่องการใช้ตุ่มล้าน

นา”. วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาอาชีวศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. พิมพ์ครั้งที่
2. กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด.

เรณู อรรถฐาเมศร์. (2529). “การเปลี่ยนแปลงค่านิยมชาวล้านนา”. *รายงานวิจัย. วัฒนธรรม
ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ*.

วิธวดี ทวีทรัพย์. (2544). “อาชีพการทอดู่งใย บ้านแพนดอกไม้ อำเภोजอมทอง จังหวัด
เชียงใหม่”. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.

วิลักษณ์ ศรีป่าซาง. (2542). *ทุง. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 5*.
กรุงเทพมหานคร : สยามเพรสแมเนจเม้นท์.